

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
FACULTY OF ARCHITECTURE

PROMĚNA PŘÍMĚSTSKÝCH
VENKOVSKÝCH SÍDEL
*TRANSFORMATION OF RURAL
SETTLEMENTS IN THE URBAN FRINGE*

PhD. THESIS

AUTOR PRÁCE / *AUTHOR*:
Ing. arch. Jonáš Ferenc

VEDOUCÍ PRÁCE / *SUPERVISOR*:
prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.

2016, Brno

Klíčová slova

Transformace, Příměstská vesnice, Vesnice, Urbanizace, Venkov, venkovský

Keywords

Transformation, Suburban Village, Village, Urbanization, Countryside, rural

OBSAH

1	ÚVOD PRÁCE.....	3
1.1	Formulace zadání problému.....	3
1.2	Cíl dizertační práce.....	3
1.3	Hypotéza práce.....	5
1.4	Charakteristika metod řešení.....	5
2	SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY.....	6
2.1	Současná podoba a problémy české vesnice.....	6
2.1.1	Český vesnický dům a jeho proměny.....	9
2.1.2	Veřejné prostory současné vesnice.....	9
2.2	Současná podoba bavorské vesnice.....	10
2.3	Obnova venkova v rámci ČR.....	14
2.4	Obnova venkova (něm. „Dorferneuerung“) v rámci Bavorska.....	16
3	POSOUZENÍ VESNIC Z HLEDISKA UDRŽITELNOSTI A TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE.....	19
3.1	Metodika hodnocení.....	21
3.1.1	Hodnocení z hlediska trvalého rozvoje.....	21
4	ZÁVĚR PRÁCE.....	27
4.1	Porovnání českého a bavorského programu obnovy venkova.....	27
4.3	Závěr.....	30
5	ZDROJE A LITERATURA.....	32
5.1	Zdroje.....	32
6	CURRICULUM VITAE.....	35

1 ÚVOD PRÁCE

V rámci úvodu práce bych rád definoval, co je podstatou mé doktorské práce; definoval všechny pojmy, které se v ní budou vyskytovat; určil cíle této práce a na jejich základě formuloval hypotézu; stejně jako vyložil postup a metodiku, na jejímž základě bude práce zpracována.

1.1 FORMULACE ZADÁNÍ PROBLÉMU

Navzdory výraznému zlepšení situace od roku 1989 se český (moravský, slezský) venkov potýká s vleklými problémy a následky dekád nesvobody a špatných rozhodnutí, stejně jako následných skokových změn a obecné proměny prostředí a funkce venkova ve světě 21. století.^[TOUŠEK]

Všechny tyto faktory vedly k oslabení primární agrární funkce vesnice, odchodu části původních obyvatel a naopak příchod obyvatel nových, kteří o venkovské tradice nestojí. Došlo ke zhoršení kupní síly vesnice v důsledku nízkých platů v zemědělství a nedostatku jiných pracovních příležitostí. Dochází k zastarávání dopravní infrastruktury, nevyjasněné majetkové vztahy brzdí další rozvoj obcí.^[BINEK] Jsme svědky ztráty vlastní identity a neřízené suburbanizace, která proměňuje vsi i jejich okolí. Důsledkem těchto problémů je pak vyliďňování venkova, stárnutí stávajících obyvatel a nepříliš optimistické vyhlídky venkova a jeho obyvatel do budoucnosti.

Ve své práci se soustředím na **příměstské vesnice, které se nacházejí mimo přímou suburbánní strukturu měst**, protože je to téma z velké části neadresované a opomíjené. Přestože se týká výrazné části venkovských obcí, je mu věnováno jen málo pozornosti. Většina vědeckých prací se věnuje buď městům a urbánnímu prostředí samotnému, nebo „skutečnému venkovu“. Na venkovské obce, nacházející se v blízkosti měst, jež čelí specifickým problémům, se poněkud zapomíná. V rámci své práce bych tento dluh rád alespoň částečně splatil, jakkoli lze témata v disertaci řešená vztáhnout částečně také na celé téma vesnic i mimo rámec měst.

Lze tak říci, že **situace venkova je obtížná a často nepříznivá**. Z toho důvodu probíhá v rámci nejen České republiky, ale celé Evropy pokus o „obnovu venkova“ a její další rozvoj tak, aby byla rovnocennou součástí země, a ne pouze přítěží. Dochází zde ke snaze o narovnání platů a životních podmínek obyvatel na venkově tak, aby byly rovnocenné s těmi, jaké mají obyvatelé měst.^[SILHÁNKOVÁ a kol. 2] Je to nicméně dlouhodobý, a ne jednoduchý proces.

1.2 CÍL DIZERTAČNÍ PRÁCE

Rozhodl jsem se ve své práci věnovat srovnání našich venkovských obcí se situací v Bavorsku, kde dlouhodobě působím. Mým cílem je prostudovat a porovnat stávající situaci našich a bavorských venkovských obcí, včetně nástrojů, které obě

země mají k ovlivnění obnovy venkova a zlepšení stávajícího stavu příslušných venkovských obcí.

I pouhým laickým pohledem je vidět, že situace bavorských venkovských obcí (včetně těch příměstských, na které se má práce zaměřuje) je mnohem příznivější, než srovnatelná situace na našem venkově. Bavorská venkovská tradice nebyla přerušena kolektivizací a násilným vyvlastňováním, které postihlo české vesnice a také má delší tradici v pokusu o obnovu a rozvoj venkova. Z toho vychází také odlišný přístup k řešení současné nepříznivé situace, stejně jako jiné metody a aplikace, které mohou být pro českou situaci inspirací. Situace obou našich zemí je velice blízká (kulturně, nábožensky, sociologicky, geograficky i urbanisticky) a proto řešení, která v Bavorsku byla formulována po dlouhodobém zkoumání, stojí za to analyzovat a zamyslet se nad jejich případnou aplikací i v našem prostředí.

Ve své práci se proto snažím porovnáním obou zemí a jejich přístupů, stejně jako analýzou dopadu těchto přístupů na konkrétních obcích (v rámci případových studií), identifikovat principy a konkrétní rozdíly, které v Bavorsku fungují a situaci by mohly vylepšit i u nás. Tato identifikovaná řešení, která v bavorských podmínkách pomáhají zlepšit současný stav, by mohla vést také ke zlepšení neutěšeného stavu českého, moravského a slezského venkova a pomoci s jeho dalším, ideálně trvale udržitelným rozvojem. Laicky řečeno – rád bych v této práci zjistil, jaké nástroje u sousedů dobře fungují, proč dobře fungují a jak by šly použít na naší straně hranice.

Má doktorská práce by pak mohla posloužit jako podklad pro vylepšení současných řešení a přístupu k obnově venkova v ČR, stejně jako materiál, který sloužit k seznámení se situací a postupy v obou zemích.

Při porovnání hrubého domácího produktu je jasné, že bavorská vláda má více prostředků k tomu realizovat cíle obnovy venkova a jejich výsledky jsou proto samozřejmě lepší. Je to rozdíl sice velmi viditelný, ale přesto, trůfám si tvrdit, ne rozhodující.

I přes menší objem peněz, které lze na rozvoj a obnovu venkova v našich podmínkách vydat, je jistě možné se inspirovat v podmínkách kulturně i geograficky nám blízkých a prostředky, které stát vynakládá, využít hospodárně a efektivně. Čím méně financí máme k dispozici, tím spíše by je měl stát vynakládat účelně a neplýtvat jimi tam, kde zvolené řešení nepomáhá zvolenému cíli. Má práce se snaží přispět k tomuto cíli a umožnit vylepšení stávajících postupů přerozdělování peněz.

Je obtížné stanovit jediné a všeobíjmající hledisko, na jehož základě je možné hodnotit praxi a situaci vesnic z dlouhodobého pohledu (viz níže). Mým měřítkem dalšího rozvoje proto bude **trvale udržitelný rozvoj** (jako ideál, kterého prakticky nelze dosáhnout) a **udržitelný rozvoj** (v běžné praxi).

1.3 HYPOTÉZA PRÁCE

Na základě výše zmíněného bych rád formuloval hypotézu mé vědecké práce následujícím způsobem:

Principy udržitelnosti a obnovy vesnic aplikované v Bavorsku je možné aplikovat také na udržitelný rozvoj našeho (moravského, českého a slezského) venkova a příměstských vesnic ku prospěchu rozvoje těchto obcí.

1.4 CHARAKTERISTIKA METOD ŘEŠENÍ

Z hlediska metodologického bude můj postup k řešení disertační práce určen několika po sobě jdoucími kroky.

a) Určení zkoumaných oblastí

Na prvním místě je určení zkoumaných oblastí a cílů, kterých chci v rámci práce dosáhnout. Od toho východiska se dále pak musí odvíjet můj další postup.

b) Stanovení hypotézy

Z takto stanovených východisek mohu formulovat hypotézu mé vědecké práce, která bude následně potvrzena, nebo vyvrácena.

c) Přehled o současném stavu problematiky

Po stanovení hypotézy je potřebné získat přehled o tom, jak vypadá předmět vědeckého zkoumání v této chvíli. Rozhodl jsem se proto studiem příkladů a zdrojů zjistit, jak vypadá současná vesnice (při práci se zdroji jsem využil metody *komparace* a *analogie*) na obou stranách hranice. Dalším krokem pak bylo prozkoumání hlavní metody, kterou může stát (kraj, obec) ovlivnit rozvoj a další vývoj vesnice. To jsou v tomto případě dotační programy a především ten nejvýznamnější z nich, který je zaměřen přímo na vesnice, program obnovy venkova (při popisu stávající podoby vesnic i dotačních programů v obou zemích jsem využil metody *deskriptivní* a *popisné*).

d) Analýza příkladů

Jako součást analýzy stávajícího stavu jsem se nesoustředil pouze na studium literatury a knižních zdrojů, rozhodl jsem se také vypracovat případové studie několika modelových vesnic v Bavorsku a na Moravě (raději než v Čechách, neboť je mi zdejší situace bližší a snadněji zde mohu vyvozovat závěry).

Tyto studie využívají zejména metody *popisné*, aby bylo možné východiska mé práce na těchto příkladech dokumentovat.

e) Shrnutí získaných poznatků

Na základě studií jednotlivých vesnic a stejně tak popisu obou programů obnovy venkova pak mohou provádět *analýzu, komapraci i analogie*, abych mohl učinit závěry a případně identifikovat prvky, které jsou v té, či které situaci lepší a vhodné k následování a inspiraci pro druhou stranou. Může se jednat jak o prvky z programu obnovy venkova, tak ze situací a přístupů k obcím a venkovu samotnému.

f) Potvrzení, nebo vyvrácení hypotézy

Závěrem mohu určit na základě shrnutí získaných poznatků, zda byla hypotéza mé vědecké práce potvrzena, nebo vyvrácena a formulovat závěr.

2 SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY

Na úvod práce se musíme zaměřit na stávající podobu českých vesnic a vykreslit stav, ve kterém se nacházejí po mnoha turbulentních změnách dvacátého a jedenadvacátého století. Česká (potažmo moravská a slezská) vesnice obecně čelí mnoha výzvám po dlouhé době, kdy byla opomíjena na úkor měst a kdy odtud ve velkém lidé odcházeli, protože nebyla nadále perspektivní pro další život.^[BINEK]

Vesnice v těsné blízkosti měst čelí těmto výzvám o to více, že je ovlivňuje blízkost těchto jádrových oblastí, kam na jedné straně odcházejí obyvatelé za prací a na straně druhé jsou zasaženy suburbanizací obyvatel z měst, které ji proměňují v pouhou „noclehárnu“ bez vlastní náplně a obsahu.

Po pohledu, jak vypadá situace na naší straně hranice, bych rád nabídl možnost srovnat, jak stejnou situaci řeší na straně bavorské (která je nám blízká historicky, mentalitou i geograficky) a jak vypadá situace po dlouhodobém působení programu obnovy venkova, který tam funguje mnoho let. Toto srovnání naší a bavorské vesnice může přinést zajímavé závěry právě díky jejich blízkosti. Proto je zde možnost některá řešení převzít a formulovat i pro český venkov.

2.1 SOUČASNÁ PODOBA A PROBLÉMY ČESKÉ VESNICE

Podoba dnešní vesnice se velmi změnila od svého původního stavu.^[MAJEROVÁ, V.] Ve většině případů je zachována původní urbanistická struktura v podobě nízkopodlažní zástavby rodinných domů (tyto domy postrádají přízemí, které by bylo určeno pro obchod či služby) s dvorem a případně se zahradou. Poměrně častým jevem je narušení této tradiční stopy v podobě necitlivé přístavby panelových domů nebo objektů JZD v době komunistické totality. Jinak ale vesnická sídla stále tvoří uzavřený a kompaktní celek.

Došlo ale k zásadním změnám, které poznamenaly jejich fungování:

- **změna primární (agrární) funkce** – Současné vesnice ztratily zemědělskou (agrární) funkci, na které byly založeny a ke které byly v průběhu běhu dějin vždy určeny, jako svůj primární účel. Dnes je v zemědělství zaměstnána jen malá část obyvatel a z tohoto důvodu již není zemědělství hlavním zaměstnáním obyvatel venkova a vesnic.^[MZ ČR, Statistické údaje]

Velká část obyvatel se tak musí živit jinými profesemi. V důsledku toho se průběžně pozměňuje prostorové uspořádání – zemědělské a účelové dvory jednotlivých domů ztrácejí význam, stejně tak zahrady většinou přechází z pozice zemědělské do okrasné (nepěstují se zde zemědělské plodiny, je určena pouze pro odpočinek – trávník a stromy).

Záhumenní cesty jsou zastavovány novými řadami domů, stávají se z nich plnohodnotné komunikace a ulice. Tím je změněna základní struktura vesnice, kdy přímo na pozemek soukromý navazovalo za záhumenní cestou pole. Tato základní struktura byla po mnoho staletí ponechána prakticky beze změny (protože nedocházelo k zásadní změně zemědělských technologií a potřeby obyvatel tak zůstávaly stále stejné). S její změnou dochází v mnoha případech k úplně jiné urbanistické situaci, se kterou se vesnice musí vyrovnávat.

- **nezaměstnanost** - Jak již bylo zmíněno, se ztrátou výsadního postavení zemědělství samozřejmě souvisí i ztráta pracovních míst v místě bydliště, která je na vesnicích značná. Tím, že zemědělskou práci díky mechanizaci zastane méně lidí, většina zbývajících často práci ztrácí, nebo musí složitě dojíždět do vzdálenějších míst. Důvodem je i útlum zemědělských provozů a nižší poptávka po tuzemské zemědělské produkci. Nedostatek pracovních míst je jeden z hlavních problémů, kterým musí současná vesnice čelit, protože znamená obtíže v udržení stávajících obyvatel (kteří se nezdědíka stěhují do měst za prací) a přilákáním nových (protože jim obec nemá co nabídnout).

Zaměstnanost na vesnici je obecně problematická. Množství nezaměstnaných je vyšší, zaměstnaní mají příjmy pouze podprůměrné a nabídka práce je tu v současné době slabá.^[MZ ČR, Statistické údaje]

- **změna složení obyvatelstva (stárnutí a odliv obyvatelstva)** – Mnoho z původních obyvatel se odstěhovalo do měst za prací a na jejich místo přišli právě obyvatelé z měst. Zbýající obyvatelstvo, které zůstalo na vsích, postupně stárne, protože většina mladších odchází a zůstávají pouze staří. Většina obyvatel vesnice navíc trvale dojíždí za prací do města a mnoho dalších využívá své domy na venkově k rekreační funkci, kdy zde nebydlí trvale a přijíždějí pouze o víkendech anebo o svátcích (tzv. „chalupáři“). Původně živé vesnice tak jsou během týdne poloprázdné a téměř zde chybí veřejný život.

- **stávající dopravní infrastruktura přestává dostačovat** - S tím souvisí i způsob přepravy mezi městem a vesnicí. Její intenzita byla značně navýšena. V úzkých uličkách, které nebyly vytvořeny pro rozměry současných autobusů a nákladních automobilů, musí dnes tyto druhy vozidel běžně fungovat. Vesnici také zatěžují svými exhalacemi, vibracemi a nadměrnou hlukovou zátěží. Rovněž se zvýšil podíl individuální automobilové dopravy. Zvyšuje se potřeba parkovacích a garážových stání, které se částečně daří vytvářet v bývalých zemědělských a účelových dvorech domů. Přesto parkování na každém volném místě ve veřejném prostoru je nyní běžným jevem.

- **snížená kupní síla vesnice** – V důsledku nejisté kupní síly (lidé dojíždějí za prací, nebydlí zde trvale) a stavu, kdy je v blízkosti vesnice silné centrum komerce a služeb (lidé si raději nakoupí v super- nebo hypermarketu ve městě) dochází ke krachu zdejších služeb (včetně základních). Obyvatelé, kteří pracují na vesnici, mají také často podprůměrné příjmy oproti obyvatelům měst (platy v zemědělství jsou mnohem menší, než jaké může nabídnout městské zaměstnání). Kromě nejistoty ohledně kupní síly, je tak zbývající kupní síla (těch, kteří na vesnici skutečně produkty a zboží nakoupí) oproti městům snížena.

Stejně tak dochází k pouhému přežívání vybavenosti (např. škol) na vesnici, protože lidé rovněž využívají blízkosti města. Například školní třídy se tak musí dotovat, jsou poloprázdné a obce nemohou zajistit dostatečně kvalitní výuku. To vede k dalšímu odlivu dětí, které rodiče raději zapíší do kvalitnějších škol ve městech. Jde o uzavřený kruh, v jehož důsledku jsou funkce jako celek pohlceny městem a na vsi se jich nedostává.

- **ztráta identity** – V blízkosti většího města ztrácejí vesnice vlastní identitu. Lidé dojíždějící za prací nebo trvale žijící jinde se identifikují raději s městem, kde pracují, nebo odkud pocházejí. Z toho vyplývá snížený zájem o dění na vesnici a ztráta „sociální kontroly“ [JACOBS, Jane]. Tedy stavu, kdy se lidé znají a zajímají se o dění kolem sebe – tento stav vede historicky k mnohem nižší kriminalitě než v anonymním městě. Ztrátou této „sociální kontroly“ díky vzrůstu anonymity a lhostejnosti tak vesnice pozbývá také této své výhody. Z bývalého lokálního centra se stává postupně pouze jakási „noclehárna“, kde se obyvatelé s tímto místem neidentifikují a nezajímají se zde o veřejné dění. Slouží jim pouze pro přespaní za zavřenými dveřmi, ale nijak nepřispívají k veřejnému životu obce, protože žijí jinde (ve městě).

- **neřízená suburbanizace** – Suburbanizace a neřízené rozšiřování měst zasáhly samozřejmě i vesnice, na jejichž okrajích začaly vznikat během devadesátých let překotným tempem sídliště rodinných domků nevalné kvality bez jakékoli

vybavenosti. Takové oblasti jsou pro vesnici ve skutečnosti zátěží než přínosem a nezdíka s jejich stávajícím stavem lze sotvaco dělat. Tyto domy zabírají rozsáhlé (neoptimalizované) plochy, obyvatelé zde se neidentifikují s obcí a sama dopravní síť je z velké části špatně nebo nevhodně navržena.^[JEHLÍK]

Vesnice tak musí tyto nově přichozí dotovat místo toho, aby oni sami nějakým způsobem přispěli k životu obce.

2.1.1 Český vesnický dům a jeho proměny

Většina obyvatel vesnice v současné době není zaměstnána v zemědělství a dům používá podobně jako městské domy (tedy téměř výhradně k obytné funkci). Velká část obyvatel pracuje ve větších městech, kam dojíždí za prací a na vesnici tráví jen omezené množství času. Postupně se vesnice mění v jakési „noclehárny“, kam lidé přijíždějí pouze přespat a nijak se nezapojují do aktivit obce ani nejsou součástí sociálního prostředí. Obyvatel, kteří na vesnici žijí i pracují, je jen menšina a velkou část současných obyvatel tvoří také tzv. „chalupáři“, kteří v obci vlastní dům, ale jezdí sem pouze na víkendy a o svátcích. Obec se tak vyliďňuje a přes den je z větší části pustá. Z toho vyplývá snížený zájem o dění na vesnici a ztráta „sociální kontroly“. Vzdalujeme se stavu, kdy se lidé znají a zajímají se o dění kolem sebe, což vedlo historicky k mnohem nižší kriminalitě než v anonymním městě. Ztrátou této „sociální kontroly“ díky vzrůstu anonymity a lhostejnosti tak vesnice pozbývá také této své výhody.

2.1.2 Veřejné prostory současné vesnice

V mnoha současných vesnicích stále přetrvává stigma z dob komunismu, kdy vznikl problém se soukromým vlastnictvím a pocitem odpovědnosti. Velká část veřejných prostor se stala „majetkem všech“ a tím pádem „majetkem nikoho“, za který nikdo necítí zodpovědnost a nezajímá se, co se s ním stane a v jakém stavu se nachází. Trávníky jsou z důvodu menších obecních rozpočtů nesekané a neudržované, o odpady se nikdo v obci nezajímá, protože se o ně má starat úřad. Součástí veřejné vybavenosti jsou zdemolované a neopravované domy a budovy s nevyřešenými majetkoprávními vztahy - lidí, kteří dříve emigrovali, majetek jim byl zabaven, kteří v emigraci zemřeli a jejich dědicové se soudí. Dalším případem jsou církevní majetky, zabavené komunistickým režimem, které byly až dodnes zablokované (nyní se snad po schválení církevních restitucí odblokuje).^[JEHLÍK] Vzniká právě výše zmiňovaný dojem „nezájmu“, který podněcuje ostatní, aby se v tomto prostoru chovali nejhorším možným způsobem (neboť mají dojem, že není kontrolován a běžná obava z postihu zde neplatí).

Do toho vstupují často nevyjasněné majetkové vztahy, které mohou zapříčinit, že některé části obce jsou skutečně „územím nikoho“ a nikdo nad nimi nepřijímá zodpovědnost. V mnoha případech byly velké plochy obcí zablokovány do doby vyřešení sporu o církevní majetky (a v některých oblastech byly vsi a městečka

doslova „obklíčeny“ plochami, které nemohly nijak obhospodařovat či jimi manipulovat, a tyto bránily přirozenému rozvoji obce).

Obecní úřad starost o veřejná prostranství nemá zatím mezi prioritami a skrovné peníze, které v rozpočtu jsou, vydává na jiné projekty nebo se prostředků nedostává. Starosta bude raději vydávat peníze na novou kanalizaci, než hledat prostředky pro výměnu laviček a opravy zastávek hromadné dopravy (kde jsou devastace vidět nejčastěji).

Jedním ze základních cílů proměny příměstských vesnic by mělo být také vytvoření kvalitních a bezpečných veřejných prostor. Veřejné prostory jsou totiž jedním ze základních faktorů, které mohou ovlivnit chování obyvatel a návštěvníků, kteří zde žijí, nebo sem zamíří na návštěvu.

2.2 SOUČASNÁ PODOBA BAVORSKÉ VESNICE

Dnešní situace bavorské vesnice se od té české v mnohém odlišuje, přestože vnější podoba české a bavorské vesnice nejsou zase tak vzdálené. Bavorská vesnice vychází z podobných východisek jako ta česká:

- Geografické a klimatické podmínky jsou v obou zemích obdobné. Rozdíly v geografii a klimatu jsou jen kosmetické a hlavní rozdíl je ten, že Česká republika je více kopcovitá a Bavorsko více rovinaté.

- Obě země jsou zhruba stejně velké, s podobným počtem obyvatel (Česká republika je větší rozlohou, Bavorsko má zase o něco více obyvatel, avšak jsou srovnatelné).

- Obě země si prošly obdobnou historií s jejich nejvýraznějšími milníky (středověk, třicetiletá válka, první a druhá světová válka), sdílí náboženskou historickou tradici (obě země byly a jsou křesťanské, především pak katolické) stejně jako sdílí společné tradice, svátky a kulturní pozadí. Není obtížné v Bavorsku nalézt kostely zasvěcené svatému Janu Nepomuckému, jehož sochy jsou stejně jako v Čechách k nalezení na mostech, na bavorských i českých domech lze nalézt sv. Floriána, který má chránit před požárem.

- Krajina v obou zemích je obdobně strukturována a odráží stav z pozdní barokní doby, který následně změnila průmyslová revoluce, rozvoj průmyslu a dopravy. Bavorská krajina není tolik protkнутá a osazená drobnými sakrálními stavbami jako česká (kde v té době probíhala výrazná rekatolizace a tyto vnější znaky byly způsobem, jak posílit katolické vnímání) a z našeho pohledu tak není tolik „poetická“, avšak drží se obdobných struktur.^[DENKMALPFLEGE]

Výsledkem těchto srovnatelných podmínek jsou pak obdobná řešení a podobu vesnic. Obě země byly navíc vždy blízce a probíhal zde čilý obchod a přeshraniční výměna informací. Nalezneme zde stejné urbanistické formy vesnice jako

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (uliční, řadové, etc.) jako odpověď na stejné krajinné podmínky. Liší se pouze jejich četnost v závislosti na četnosti různých krajinných forem v té, či oné zemi.

Před druhou světovou válkou bylo Bavorsko nejchudší z německých zemí.^[GUGISCH] Chyběl tu těžký průmysl a bavorští obyvatelé byli vnímáni jako „vesničané“. To samé je vidět i na bavorském kroji (níže viz 3.3.1), který se řídil stejnými pravidly jako český – bohatost kroje odrážela bohatost kraje. Z českého pohledu byl bavorský kroj krojem horským, krojem chudých oblastí, které nemohly kupříkladu s jižní Moravou a bohatostí kroje soupeřit. Začátkem dvacátého století byly české země totiž jedny z nejbohatších v oblasti – země byly úrodné a tvořily „továrnu“ rakousko-uherské monarchie. Byla zde dislokována velká část těžkého a zpracovatelského průmyslu celého císařství. Z toho pak těžilo samostatné Československo po první světové válce, protože mu tento průmysl dovolil nastartovat úspěšnou ekonomiku.

Po druhé světové válce ale byly vztahy obou zemí zpřetrhány vztyčením neprostupné železné opony a situace se obrátila. Česká republika skončila ve východním bloku, který těžce poškodilo socialistické neefektivní centrální plánování, rozsáhlé vyvlastňování a kroky, které zpětně můžeme popsat jen jako devastaci venkova. Bavorsko naopak skončilo v západním, kapitalistickém bloku, a jeho ekonomika byla nastartována americkým Marshallovým plánem, který měl za cíl obnovu zničené Evropy (Československo a ostatní socialistické země plán a americkou podporu na nátlak Moskvy odmítly). Bavorsko a bavorské vesnice se mohly dále rozvíjet v kapitalistickém prostředí bez překážek.^[DENKMALPFLEGE] Prudký rozvoj Bavorska po válce byl podpořen přílivem vyhnaných německých uprchlíků z východu (Československa, Polska a dalších zemí), kteří byli zpočátku umístěni do sběrných táborů v Bavorsku. Byli to z velké části vzdělání, tvrdě pracující lidé, kteří si s sebou přinášeli výrazné „know-how“. Mnoho z nich zde zůstalo a podílelo se na obnově a nastartování zdejší ekonomiky.

Ve zkratce je třeba říci, že zatímco česká vesnice se potýká s odstraňováním následků dlouhého období nesvobody a ekonomické krize, Bavorsko naopak po druhé světové válce budovalo demokratickou a ekonomicky efektivní tradici. Z toho také vyplývá rozdílný obraz obou vesnic, viditelný na první pohled.

Větší mobilita obyvatel v Bavorsku^[Mid 2008]

Z průzkumů v Bavorsku i obecného pozorování je jasně viditelné, že bavorští obyvatelé mají výrazně větší mobilitu a jsou ochotni dojíždět za prací mnohem dále než obyvatelé čeští. Jde o trend, který je jasně sledovatelný a proměnný v čase. Zatímco u nás je obecně problém stěhovat se za prací, případně dojíždět na delší vzdálenosti do práce, v Bavorsku je obojí běžné.

Díky velmi dobré infrastrukturní síti je v běžném dosahu městských obyvatel mnohem větší oblast kolem měst, než je tomu běžné v České republice. Pro

bavorské obyvatele je proto tak přijatelnější bydlet v rámci příměstského venkova a do města a do práce pouze dojíždět. Zdejší suburbanizace je tak výrazněji navázána na existující jádra vesnic a stávající vesnice.^[DENKMALPFLEGE] Příliv obyvatel z měst pak vede k dalšímu rozvoji vesnic v blízkosti měst - ať již živelnému v rámci neřízené suburbanizace, nebo naopak pozvolnému a řízenému skrze programy rozvoje a obnovy vesnic. V Bavorsku není neobvyklé, že rozsáhlé nové soubory rodinných domů nevznikají přímo u měst, ale naopak u příměstských vesnic, kde bydlí obyvatelé, kteří do města samotného pouze dojíždějí.

Příměstský venkov v Bavorsku se tak více urbanizuje a přibližuje městskému prostředí, přestože s městem samotným není přímo (územně a stavebně) propojen. Na rozdíl od českého venkova ale vesnice neslouží pouze jako „noclehárna“ pro obyvatele, kteří do venkovského života nijak nepřispívají. Bavorští obyvatelé se identifikují s místem, kde žijí spíše, než s místem, kde pracují. Jsou mnohem více zapojeni do života své venkovské obce a jeho kulturních a společenských aktivit, než je u nás běžné.

Nedošlo tu nikdy k historické přetržce vztahu obyvatel a půdy (kterou u nás představuje nechvalná kolektivizace a vyvlastňování), ani ztrátu zájmu veřejnosti na věcech veřejných (opět u nás zapříčiněnou čtyřmi dekádami totalitního státu). Pokud probíhala změna majitelů pozemků, probíhala pozvolně, mnohdy vlastní pozemky stále stejná rodina po mnoho generací.^[STRUBE, Sebastian] Venkovské tradice se tu stále dodržují a hlásí se k nim i nově přichozí obyvatelé, kteří se do obce přistěhují. Funguje tu identifikace s obcí a hrdost na obec jako takovou.

Velmi dobrá dopravní infrastruktura

Zatímco dopravní infrastruktura v České republice je často problematická a její nedostatečná kvalita a kapacita je jednou z hlavních překážek rozvoji venkova^[BRUSTMANOVÁ, J.], v Německu funguje velmi dobrá struktura dálnic (něm. *Autobahn*) a rychlostních komunikací (něm. *Bundesstrasse*), stejně jako místních komunikací, které jsou na ně napojeny.^[KEGLER] Ty jsou udržovány ve velmi dobrém stavu, proto je výše zmíněné dojíždění pro zdejší obyvatele dojíždění jednodušší a pohodlnější. Situaci usnadňuje i další typicky německá zvláštnost – a to je neomezená rychlost na dálnicích (umožněná opět dobrou kvalitou dálnic). Ta snižuje dobu nutnou k dojíždění a dále tak zvětšuje vzdálenost, do které je dojíždění únosné.

„Uklizený“ dojem bavorských obcí

Bavorské obce (a německé obecně) jsou na první pohled mnohem uspořádanější, uklizenější a na pohled „příjemnější“. Vše je na vsi vysmýčeno a uklizeno (občas až do absurdních rozměrů), nikde neleží hromady stavebního materiálu, domy i předzahradky jsou vyzdobeny, všude jsou udržované květináče, sezónní ozdoby (vánoční, velikonoční a jiné, včetně často vysmívaných zahradních trpaslíků).^{[STRUBE,}

Sebastian] Domy jsou v bavorských venkovských obcích vždy pečlivě omítnuty a vše je vyspraveno, aby nic nehyzdilo příjemný dojem z vlastního domu a vsi jako takové.

Tento přístup je dán jak německou tradicí, ale také po desetiletí pořádané „zkrášlovací soutěže“ soustředící se na vnější podobu vesnic (viz níže).^[DENKMALPFLEGE] Ty také vytvářejí „společenský tlak“ na to, aby obyvatelé obce zalévají květiny, zkrášlovali své domy, zametali sníh a podobně, protože tím dopomůžou své obci v soutěžích a překonání okolních obcí.

Zatímco český přístup k vesnici a jejímu vzezření je v mnoha ohledech čistě „funkcionální“^[MAJEROVÁ, V.] (lze parafrázovat i tak, že pokud to funguje, pak není třeba to nějak vylepšovat), Bavoři kladou na vzezření vlastního domu a celé obce velký důraz. Je to rozdíl, který sice nic neříká o kvalitě života a vesnice jako takové, ale je na první pohled viditelný.

Zachované měřítko vesnice

Drtivá většina bavorských obcí si zachovává drobné měřítko venkovské obce a nepřistoupilo se zde k výstavbě velkých bytových domů, nebo olbřímích hospodářských a zemědělských areálů, které se do vesnice měřítkem vůbec nehodí (a dnes je lze zpětně jen velmi těžko odstranit). V Bavorsku nebylo nikdy zavedeno centrální plánování, které by muselo splnit normy a nařízení shora, nepřistupovalo se zde proto k řešením, která jsou efektivní, ale proti smyslu venkovské obce a ducha místa jako takového.

Naprostou většinu zástavby tvoří rodinné domy, nebo malé bytové domy, které nepřesáhnou dvě, nebo maximálně tři patra a zachovávají si venkovský ráz. Dominantou obce z dálky zůstává vždy věž (nebo věže) kostela, tak jako po staletí předtím. Zemědělská výroba je soustředěna do několika statků, které se často ke stejnému účelu využívaly také staletí předtím, není centralizována do jediného mamutiho (a krajinu hyzdícího) závodu. Obecně si pak bavorská vesnice zachovává své typicky menší měřítko, které k venkovu patří.

Důraz na ekologii

Bavorská vláda a obce samy dávají velký důraz na ekologická řešení a podporu ekologie a obnovitelných zdrojů energie.^[GUGISCH] Prakticky každá střecha s předpokladem pro oslunění, je osazena fotovoltaickými panely, nebo solárními kolektory. V místech, kde je to možné, stojí velké větrné elektrárny a menší větrné generátory, které se dají montovat i na domy v rámci obce (pokud splňují požadavky z hlediska hlučnosti). V mnoha obcích stojí elektrárny na biomasu (z velké části dřevoštěpku) a dotační programy v obci podporují „zelená řešení“, kterými se obce také ráda chlubí. Pro obyvatele Bavorska je ekologie důležité téma, které řeší a snaží se je v rámci tradice veřejné diskuze a zájmu o věci veřejné také

adresovat v místech, kde mohou – těmi jsou právě jejich vlastní domácnosti (solární panely, šetření energií) a obce, kde žijí.^[DENKMALPFLEGE]

2.3 OBNOVA VENKOVA V RÁMCI ČR

V současné době je velkým problémem obnova venkova, který je zdevastovaný po necitlivých zásazích socialismu a také divoké suburbanizaci devadesátých let. Tradiční způsob života téměř vymizel (je téměř ze 100% urbanizovaný) a místy postupně upadají různé lidové zvyky, které souvisejí s venkovským způsobem života.^[BRUSTMANOVÁ, J.]

Projekt „obnovy venkova“ probíhal od začátku osmdesátých let v Německu a Rakousku, tedy s Českou republikou srovnatelných zemích. Kromě dotací na různé projekty se velká část financí soustředila také na podporu folkloru a místních zvyků (viz níže). Jejich udržování totiž souvisí s vytvořením nebo podporou zdejší obce a její „pospolitosti“. Ta je základním předpokladem pro venkovský způsob života. Zkráceně řečeno – obnova fyzického prostředí venkova není dostatečná, pokud se zároveň neobnoví venkovská obec po stránce lidské (sociální).

Moderní podoba vesnického domu

Moderní podoba vesnického domu (nebo „domu na vesnici“) je v současnosti jedním z problematických míst naší architektury.^[PERLÍN] Jak již bylo zmíněno výše, podmínky na vesnici se zásadním způsobem změnilly a nová architektura by to měla reflektovat. Zároveň by ale měla navazovat na urbanistickou a architektonickou tradici, která se na venkově vytvořila.

Moderní dům na venkově (a nyní již se dostávám ke svým závěrům) by měl mít podobu historického domu, pokud možno v řadovém nebo těsném uspořádání, který by plnil současné nároky na bydlení a komfort. Zahrada, která je součástí domu, bude mít s největší pravděpodobností pouze okrasnou funkci a mělo by s ní takto být počítáno již dopředu. V současné době je jedním z velkých požadavků například garáž, která by měla mít kapacitu nejméně dvou osobních automobilů (pro dojíždějící obyvatele venkova naprostá nutnost). Ta by měla být začleněna do objektu citlivě a tak, aby nerozbižela uliční čáru. Příkladem adaptace může být transformace vrat do dvora (které jsou běžně do venkovského domu zakomponovány) na vjezd do garáže.

Těsné nebo řadové uspořádání umožňuje uchování krátkých obslužných sítí (šetří peníze obci)^[KOUTNÝ], vytváří uliční prostředí blízké historické ulici a uchovává půdu (tzv. „zelený drn“) v okolí vsi pro zemědělskou činnost. Z tohoto pohledu se řadové uspořádání nové zástavby jeví jako ideální. Najít konkrétní podobu vesnického domu je pak jedním z velkých výzev, které je potřeba vyřešit ke zlepšení situace.

Kulturní a spolkový život vesnice

V současné době je kulturní život obce často značně omezen. Historicky byl velmi bohatý a určoval a udržoval identitu vesnické obce, ale ve dvacátém století došlo k jeho útlumu. Po roce 1948 přešla veškerá kulturní aktivita pod správu a kontrolu KSČ. Toto období znamená zásadní změny pro kulturní a spolkový život obce, protože velká část aktivit byla soustředěna do střediskových obcí. Menší obce začaly kulturně stagnovat, ale zároveň se zde rozšířilo jejich rekreační využití – ono známé „chalupaření“ a „chataření“, které je určuje i dnes (mnohdy negativně, jak bylo zmíněno).^[MAJEROVÁ, V.]

Dnes, po uvolnění státní kontroly nad kulturou, se začíná tento kulturní, společenský a spolkový život znovu obnovovat. Téměř každá z venkovských obcí se ale musí potýkat s úbytkem obyvatel a přílivem „chalupářů“ a dalších obyvatel, kteří v obci sice „sídlí“, ale nežijí a nijak se na jejím životě nepodílejí. Tato obnova tak jde pomalu. Některé zrušené spolky byly obnoveny, případně založeny nové, ale často se potýkají s nedostatkem prostor, lidí, nebo financí k rozsáhlejší aktivitě. Původní budovy Sokola, Orla, hasičských zbrojnic a katolických spolků již po znárodnění a následných restitucích mají jiné majitele, jsou zdemolované, nebo neexistují. O majetek, který zůstal v zachovalém technickém stavu, se přihlásily nástupnické organizace, které často nemají s původními ani organizační, ani ideové vazby. Proto obnova spolkového a společenského života je dlouhodobou záležitostí.

Každá úspěšná obnova venkova (a transformace takového sídla) by proto měla stát mimo obnovy infrastruktury a bytového fondu také na obnově kulturního potenciálu vesnice. Vedení obce by mělo podporovat všechny kroky, které povedou k jejímu posílení, protože zároveň vedou k posílení identity obce a identifikaci jejích obyvatel s touto obcí.

Ekonomická stránka rozvoje obce

Zásadní překážkou jakékoli obnovy vesnice nebo jejího rozvoje jsou finance. Na nich většina projektů stojí a padá, protože rozpočty, se kterými tyto obce hospodaří, jsou skromné.^[MAJEROVÁ, V.] Finanční rozpočet pro obce je určován „per capita“ - tedy dle počtu obyvatel přihlášených zde k trvalému pobytu. Ten přirozeně neodpovídá skutečnému počtu obyvatel v obci žijících, když jsou „chalupáři“ často přihlášení jinde a přestože v obci vlastní majetek a využívají kupříkladu veřejné komunikace, obec na ně v podstatě doplácí.

Tomu by mohla pomoci výše zmiňovaná větší identifikace se s obcí, která by mohla přesvědčit alespoň část obyvatel zapsaných jinde, aby se přihlásili ke svému skutečnému místu pobytu. Skutečné řešení pravděpodobně ale přinese teprve případná změna zákona a formy přidělování financí, které budou obci přiděleny. Stejně tak by mohla pomoci v rámci obnovy vesnice případná vládní reforma, která by nějakým způsobem zvýhodňovala obyvatele na vesnicích (ať již mírným odpisem

z daně, faktorem při počítání daní, či podobným způsobem). To je ale zřejmě otázka vzdálenější budoucnosti a dlouhých politických debat.

Od roku 2013 došlo ke změně způsobu přerozdělování peněz na základě počtu obyvatel. Menší obce tak získají za každého přihlášeného občana více peněz ze státního rozpočtu - z 6 800,- korun, které obce dostávaly před změnou na celkem 9 000,- korun. Pro srovnání – čtyři největší aglomerace v zemi (Praha, Brno, Ostrava a Plzeň) dostávaly za stejného obyvatele do rozpočtu celkem 31 000,-.^[MMR ČR]

Pro mnohé venkovské obce to znamená i několik milionů korun nárůst obecního rozpočtu a tím i poměrně zásadní zvýšení možností investic a údržbu majetku ve správě obce. V současné době jsou prostředkem k získání dostatečné finanční podpory především granty na konkrétní projekty, a to ať již státní nebo mnohem štedřejší fondy Evropské unie (které na druhou stranu musí splňovat poměrně přísná kritéria a jejich získání není tak snadné). Díky zvýšení rozpočtů bude pro obce mnohem důležitější, jakým způsobem nové peníze využijí a jakým způsobem je investují.

Kromě výdajů na konkrétní projekty nyní menší obce potřebují celkový plán a pořadí priorit, podle kterého je třeba peníze investovat. Ten nelze sestavit bez toho, aby obec neznala cíl, ke kterému chce směřovat.

Program obnovy venkova v ČR

V rámci České republiky funguje program obnovy venkova, který funguje v rámci Ministerstva pro místní rozvoj ČR. Je založen na myšlence trvale udržitelného rozvoje a má pomoci podpořit obnovu, zlepšení stávajícího stavu venkova a jeho další rozvoj. Funguje v rámci České republiky od roku 1994 a jeho předchůdcem byl Program obnovy vesnice z roku 1991, který se soustředil především na obnovu fyzického stavu vesnice jako takové.^[BRUSTMANOVÁ, J. J.] Současný Program obnovy venkova má mnohem širší záběr, přičemž mezi jeho záměry patří i podpora rozvoje ekonomiky, kultury a přírodního bohatství. Odkazuje se na evropské rozvojové programy a sleduje cíle regionální rozvojové politiky. Funguje na několika úrovních (státní, krajské, mikroregionální, obecní) a je provázán s každoroční soutěží Vesnice roku, pořádané Spolkem pro obnovu venkova (který se na programu také významnou měrou podílí).

Na všech úrovních smí o dotace žádat pouze **obec** jako subjekt (do určitého počtu obyvatel, to se může lišit kraj od kraje, viz níže) a každá obec může požádat o dotace pouze ve **dvou programech**.

2.4 OBNOVA VENKOVA (NĚM. „DORFERENEUERUNG“) V RÁMCI BAVORSKA

Hlavním nástrojem pro obnovu venkova a jeho rozvoje je program „Dorferneuerung“ (česky „Obnova venkova), který německá vláda používá k podpoře dalšího rozvoje venkova a venkovských obcí.

Za jednoho z prvních architektů, kteří se tomuto tématu v Německu věnovali a za tzv. „otce obnovy venkova“^[MLYNEK, Klaus] je považován architekt a vysokoškolský profesor Wilhelm Landzettel. Jeho práce ze šedesátých let věnující se tématu venkova, nastartovaly debatu o potřebách venkova a případné potřebě jeho dalšího poválečného rozvoje. Tématu se pak věnoval celý život a jeho práce ovlivnily německý pohled na zmíněnou problematiku.

Dalším, ač zpočátku lehce úsměvným, přesto však nepominutelným faktorem pro obnovu vesnice se staly soutěže, pořádané od roku 1961 pod názvem „*Unser Dorf soll schöner werden*“ (česky „*Naše ves by měla být hezčí*“). Šlo zpočátku o jakési „zkrášlovací/zlepšovateľské soutěže“, které každoročně oceňovaly dobře vypadající vesnice. Jakkoli se komise zabývaly hlavně květinovou výzdobou obce a jednotlivých domů a kriteriem byla „dobře vypadající obec“, stala se tato soutěž neoficiálním motorem pro další rozvoj a vylepšení obce, protože ocenění v ní bylo velmi prestižní.^[STRUBE, Sebastian] Obce tak vynakládaly výrazné úsilí na zlepšení současného (po válce často nevyhovujícího) stavu, aby získaly některou z cen a předstihly tak obce sousední.

Program obnovy venkova sám pak byl v rámci Bavorska zaveden v osmdesátých letech a od té doby se výrazně rozrostl, přičemž se stal motorem pro další rozvoj vesnic a finance z něj pak vedly k výraznému zlepšení situace na bavorském venkově.

***Dorferneuerung* v rámci Bavorska**

Program obnovy venkova je jedním z hlavních nástrojů na úrovni spolkového státu, jak působit pozitivně na obce a vesnice, které jsou jinak samosprávné a rozhodují o využití finančních prostředků a dalším rozvoji samy. Obnova venkova nespočívá jen v případných opravách a renovacích, ale naopak v dalším rozvoji venkova, podpoře přímých investic (skrze udílení grantů v široké sféře oblastí a tím povzbuzení investorů, aby v obci utratili peníze) do obce a zlepšení životních podmínek a zaměstnanosti obyvatel venkova. Cílem by pak mělo být vytvoření příznivých podmínek obdobných těm, které mají obyvatelé větších měst (na které je jinak vynakládáno více prostředků ze státního rozpočtu).^[GUGISCH]

***Dorfentwicklungskonzept* (česky „*Koncept rozvoje vesnice*“)**

Základním podkladem pro obnovu vesnice a její další rozvoj je v Německu dokument, zvaný *Dorfentwicklungskonzept* (česky „*Koncept rozvoje vesnice*“), nebo také *Dorferneuerungsplan* (česky „*Plán obnovy vesnice*“) – podle toho v jaké spolkové zemi se nacházíme. V Bavorsku pak jde o „koncept“. Tento dokument má textovou a mapovou část a určuje základní principy, podle kterých se vesnice dále má, či nemá rozvíjet.

Tento koncept určuje, jakým směrem by se další rozvoj samotné vesnice a celé obce měl rozvíjet a směřovat, přičemž připraví principy, které jsou pro tento rozvoj

nepřekročitelné. Na tomto dokumentu se podílí mnoho odborníků z různých oblastí – od architektů, urbanistů, památkářů, stavebních odborníků, odborníků na energetiku a další specializované obory, po experty na místní podmínky (tj. samotné občany – viz níže *Dialogplanung*).

Proces tvorby konceptu by pak měl odhalit potenciál vesnice a její specifické kvality, přičemž by měl vytvořit impulsy pro další hospodářský, kulturní a sociální rozvoj obce.

Participace občanů na plánování

Úhelným kamenem programu, který vytváří podmínky pro jeho úspěch, je participace obyvatel obce na všech fázích plánování a přípravy *Dorfentwicklungskonzeptu*. Pokud jsou občané zapojeni právě do samotné přípravy, propůjčují konceptu své rozsáhlé expertní znalosti místa (které jinak odborníci nemají jak získat) a stejně tak mají mnohem větší tendence přijmout tento plán rozvoje za svůj a v budoucnosti se jím řídit.

Bavorsko má tradici v participaci občanů na podobných územních rozhodnutích. Podkladem, který byl použit pro program obnovy venkova, byl tzv. *Genossenschaftsprinzip* (česky „*Družstevní princip*“) použitý pro pozemkové reformy od roku 1923^[DiB 1981-2001]. Podle něj majitelé pozemků, které měly být reformou v dané lokalitě dotčeny, vytvořili družstvo, které si zvolilo vlastní vedení a to pak bylo partnerem vládě a vedení obce, přičemž mělo zastupovat zájmy vlastníků. Tento princip se pak v praxi osvědčil a byl používán i pro další projekty (scelování pozemků, úpravy vinařské pudy a podobně).

Pro program obnovy venkova byl tento osvědčený princip také použit, ale byl rozšířen o všechny obyvatele, kteří v obci žijí, kteří se mohou a měli by na přípravě konceptu *Dorfentwicklungskonzeptu* podílet. Všichni tak mají nejen možnost participovat na výsledku, ale především také zodpovědnost za tento výsledek. Nemohou jen tak říci, že „úřad to tak rozhodl“, protože měli možnost danou věc ovlivnit a případně ji zvrátit svým aktivním přístupem. Formy participace na tvorbě mohou být různé (ať již formou dotazníků, účasti na pracovních setkáních s odborníky, veřejných debat a podobně), nicméně účast samotná a podpora této účasti je v Bavorsku velice silná a výsledné projekty bývají oceňovány i v rámci mezinárodních soutěží. V tomto ohledu měla bavorská struktura programu již zapracované cíle tzv. Agendy 21 ještě před konferencí v Rio de Janeiro^[DiB 1981-2001].

Používá se termín *Dialogplanung* (česky „*Plánování v dialogu*“), který označuje společné plánování na jedné straně odborníků na danou problematiku (něm. *Fachexperten*) a odborníků na danou lokalitu (něm. *Ortsexperten*), přičemž tu druhou složku představují právě občané, kteří tam žijí. Jak bylo zmíněno, obyvatelé dané lokality sice nemají odborné vzdělání, ale mají důležité místní znalosti, které jsou nasbírané za dlouhou dobu. Starousedlíci disponují také zkušenostmi svých předchůdců a tuší proč jsou některé věci tak, jak jsou, proč se tam a tam nepěštují

určité plodiny a podobně. Jsou to unikátní znalosti, které jinak odborníci nemají jak získat. Navíc jsou to právě oni, kdo budou „uživateli“ výsledku a měli by to být právě oni, kdo budou mít možnost tento výsledek ovlivnit ke své spokojenosti.

Vzájemný vztah obou skupin (odborníků a občanů) je úmyslně popsán jako „dialog“, což naznačuje rovnocenné postavení obou partnerů. Výsledek by pak měl být výsledkem konsensu mezi těmito stranami ku prospěchu celého konceptu.

Nadřazený orgán (ministerstvo udělující granty) by pak měl fungovat jako prostředník a mediátor případných sporů a třenic, které mohou nastat a které by ohrozily vytvoření konceptu.

Podpora programu *Dorferneuerung*^[STAATSMINISTERIUM]

Na základě přijetí *Dorfentwicklungskonzeptu* je následně možno posoudit, které projekty přispívají k dalšímu rozvoji obce, a které nikoli. Ty, které přispívají k rozvoji obce, pak mají možnost získat podporu programu (dotaci, která pokryje část plánovaných nákladů), která je natolik výrazná (30-60% celé částky a investice), že se velká část investorů snaží do jejich pravidel „vměstnat“ a své projekty připravují tak, aby byly v souladu s konceptem rozvoje – což na oplátku vede k tomu, že i jejich projekty vedou k rozvoji obce ve vytyčeném směru.

Přijatý *Dorfentwicklungskonzept* slouží jako měřítko, zda daný projekt má, či nemá získat dotace a v jaké výši. Aby se mohla obec podílet na programu, a mít možnost čerpat dotace, neměla by být větší než 2000 obyvatel.

3 POSOUZENÍ VESNIC Z HLEDISKA UDRŽITELNOSTI A TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Ve své práci jsem se rozhodl zhodnotit vybrané vesnice v Bavorsku a na Moravě z hlediska **udržitelnosti** a v širším výčtu i **trvale udržitelného rozvoje**, který je nicméně v současných podmínkách nedosažitelný. Podstatná je snaha všech rozhodovacích a místních orgánů v místě působení, soukromých osob, společenských organizací, veřejnosti o prosazení opatření, která by vedla k co největšímu přiblížení k trvale udržitelnému rozvoji obce.

Co pojem „trvale udržitelný rozvoj“ znamená?

Paragraf 6 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí uvádí, že „**udržitelný rozvoj**“ je „*takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce*“. Zpráva WCED, která představuje asi nejširěji přijímanou definici udržitelného rozvoje, pak uvádí, že „*Udržitelný rozvoj je takovým rozvojem, který naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost naplňovat je i generacím budoucím.*“

Nositel Pritzkerovy ceny za rok 2016, chilský architekt Alejandro Aravena, prohlásil na téma udržitelnosti „*udržitelnost není nic jiného, než důsledné používání selského rozumu*“.^[QUINTAL, Becky] V mnoha ohledech má pravdu – většina principů, které vedou k smysluplnému a udržitelnému využití území a rozvoje nejsou žádné záračné myšlenky, které jsme ještě nikdy neslyšeli. Je to jen prostě a důsledně využívání zdravého rozumu a zkušeností, které se aplikovaly celá desetiletí a staletí před námi. Každé práci na toto téma pak hrozí, že bude vyznívat neobjevně a banálně, právě proto, že „nepřinese nic nového“. Jde však o zmíněné „využívání už využitého“, které je klíčové pro další rozvoj.

Definice trvalého rozvoje jako takového byla přijata v roce 1987 v tzv. „Zprávě Bruntlandové“ (vydáno knižně jako „Our Common Future“) a do obecného užívání vešel na Summitu Země v Riu de Janeiru v roce 1992. Zde byl trvale udržitelný rozvoj přijat na mezinárodní úrovni (v rámci Spojených národů jako Rámcová úmluva OSN o změně klimatu), nicméně neměl stále přímý dopad na politiku států a jejich reálné kroky.

V průběhu devadesátých let se státy k úmluvě a principu trvale udržitelného rozvoje proklamativně přihlásily, ale ve skutečnosti nedošlo k žádným systémovým změnám. Některé západní státy EU přijaly strategie trvale udržitelného rozvoje, málokdy ale změnilly zažitou praxi. Částečně došlo k implementaci strategií „odspodu“, kdy se jich chopila jednotlivá města a obce a začaly je realizovat. Firmy a nadnárodní korporace se ale stále (a doposud úspěšně) brání kontrole ze strany států, či nadnárodních organizací jako je OSN. Všechny ukazatele absolutní spotřeby přírodních zdrojů nebo emisí proto ukazují **neustálý nárůst**.^[HESKOVÁ, JÍLKOVÁ]

Přes rámcové přijetí principů trvale udržitelného rozvoje dochází stále k výraznému vyčerpávání zdrojů planety a nárůstu průměrné klimatické teploty naší planety.

Proč by „trvale udržitelný rozvoj“ měl být měřítkem mého hodnocení?

Přestože trvale udržitelný rozvoj je pouze jednou z možných koncepcí hodnocení, rozhodl jsem se jej použít v rámci mé práce z mnoha důvodů. Dnes je tato koncepce považována již za velmi „konzervativní“ a část ochránců přírody, ekologických a politických ekonomů ji považuje za překonanou a nahrazuje ji jinými koncepcemi („*sustainability transition*“, „*socio-ecological transformation*“, „*(socially equitable) economic degrowth*“ a další). Přesto je platforma trvale udržitelného rozvoje stále v obecném povědomí snadno uchopitelná a široce přijímána veřejností, je obsažena v mezinárodních smlouvách, které se ČR zavázala respektovat, je přijímána politiky a komplementována do řady materiálů schválených vládami.

Je zapracována v základních dokumentech, o které se tato práce opírá a může nejen vycházet z více zdrojů, ale navíc není potřeba zavádět zcela nové principy –

použije ty, které již fungují (nebo by fungovat měly). Princip trvale udržitelného rozvoje, jakkoli dnes již částí odborníků považován za „nedůsledný“, navíc v mnoha případech skutečně vede ke zlepšení stávajícího stavu a jeho implementace je mnohem lepší, než změny vůbec žádné.^[DEHNE u. Kol.]

Zredukováno na čistě biologickou podstatu, je smyslem veškerého vyššího života jeho udržení. Nižší organismy se pokusily dosáhnout nesmrtnosti tím, že se zaměřily na vlastní trvanlivost a prodlužují svůj život. Některé bakterie tak mohou žít staletí i tisíciletí. Vyšší organismy kvůli vysokému opotřebenosti svých těl a krátkodobému životu takovou možnost nemají a řešením se jim stala reprodukce. Vyšší živočichové, mezi které se řadí i člověk, se tak snaží o uchování života tím, že vychovávají své potomky a zajistí také jejich přežití. Tím dosáhnou přežití své genetické informace a svého „života“.

Pokud se na tento problém podíváme z odstupů, pak z hlediska delšího časového úseku je přežití druhu celkovým smyslem života. Je to sice zobecněný „biologismus“ a velká redukce problému, ale i to je jeden z faktorů, které vedou k mému rozhodnutí použít koncept trvale udržitelného rozvoje jakožto hodnotícího faktoru.

3.1 METODIKA HODNOCENÍ

3.1.1 Hodnocení z hlediska trvalého rozvoje

Trvalý rozvoj nám umožňuje zároveň postihnout současný stav vesnic - jak jsou přijatelné pro život a přebývání v tuto chvíli (tedy ono „naplnění potřeb současnosti“), ale zároveň také naznačit tendence a využití vesnice do budoucna (tedy „udržení schopnosti naplnění potřeb budoucích generací“). Příznivý trvale udržitelný rozvoj zajišťuje jak spokojený život současné generace obyvatel, tak také budoucnost a spokojený život jejich potomků. Nelze hodnotit pouze jednu ze dvou složek, aniž bychom druhou opomenuli, protože jinak nám mnoho částí rovnice chybí. Vesnice může být velmi úspěšná a více než naplnit potřeby současné generace, zároveň však při tom otrávit spodní vody pod obcí, a učinit ji kvůli ekologickému znečištění prakticky neobyvatelnou do budoucna. Stejně tak může být obec v budoucnu skvělým místem k životu, v současnosti se tam ale může jen přežít a bydlení tam je spíše trestem, než čímkoli jiným. Ani jeden z těchto příkladů by neměl být vzorem, který je hodný následování. Obě složky problému jsou stejně důležité a musí být hodnoceny zároveň.

Ve výsledku tak zhodnocení trvale udržitelného rozvoje představuje nástroj, kterým můžeme dobře postihnout „kvalitu vesnic a života na vesnici“ nyní i v budoucnu, a představují podklad pro následné závěry, které se pokusím v mé práci představit.

Jak lze hodnotit trvale udržitelný rozvoj?

Hodnocení trvale udržitelného rozvoje je komplexní a složitá problematika. Jakkoli totiž zní cíl jednoduše a logicky, to, jak jej dosáhnout, musí být už předmětem mnohem větších debat. Z podstaty věci je náš pohled omezený dobou, ve které žijeme a omezeným časem, který je nám dán. Nemáme tak k dispozici všechny informace a znalosti, abychom mohli přesně říci, které řešení, a které postupy povedou k cíli. Můžeme nicméně kvalifikovaně hodnotit a porovnávat na základě několika desítek let vývoje postindustriální společnosti, který již proběhl, a který máme zdokumentován daty.

Výsledkem mé práce nemá být objektivně správný výsledek, neboť jeho dosažení je prakticky nemožné, ale naopak **subjektivní vnímání udržitelnosti** z hlediska jednotlivých aktérů, kteří přímo participují na rozhodovacích a plánovacích procesech, stejně jako aktérů vnějších, jako jsou mimovládní organizace, zemědělci, ženy, mládež a podobně. Cílem (a to platí i pro vědu obecně) je jejich hodnocení strukturovat a agregovat za pomoci participativních/deliberativních nástrojů, stejně jako podpořit informovanou diskusi na téma trvale udržitelného rozvoje.

Trvale udržitelného rozvoje lze totiž dosáhnout jen vyváženým postupem v mnoha oblastech. Dle tradičního nahlížení lze kritéria, která sledujeme, rozdělit mezi trojici pilířů – **pilíř ekonomický, sociální a pilíř enviromentální**.

- **Pilíř ekonomický** ukazuje, jak je obec schopna naplňovat ekonomické požadavky obyvatel a jak dobře lze v obci pracovat a investovat. V rámci něj se hodnotí, zda mají obyvatelé obce práci, pracovní příležitosti v okolí a potenciál pro rozvoj ekonomiky v budoucnosti.
- **Pilíř sociální** v sobě shrnuje kritéria sociální a kulturní, opět s přihlédnutím k jejich vlivu na budoucí rozvoj obce. Je v něm obsažena kvalita života, dostupnost služeb, zdravotní péče, bezpečnost obce a podobná kritéria.
- **Pilíř enviromentální** v sobě shrnuje kritéria ekologická a enviromentální. Patří sem kritéria, která se snaží postihnout a hodnotit kvalitu životního prostředí, jeho znečištění, uchování a obnovy tam, kde bylo poškozeno.

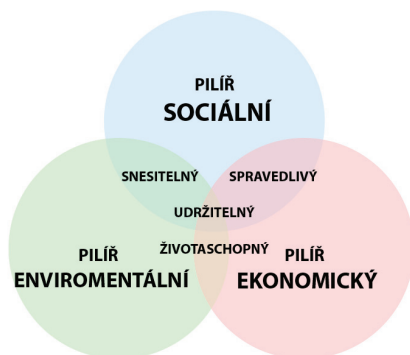

Schéma autor na základě

[HESKOVÁ, JÍLKOVÁ]

V rámci své práce jsem se rozhodl zavést ještě jedno hledisko, které stojí částečně stranou této tradiční struktury, a tím je **hledisko urbanistické**. Domnívám se totiž, že minimálně v případě předmětu mého zájmu – tedy příměstských vesnic - jde o natolik důležitý pohled, že jej nelze ani zanedbat ani pominout (viz níže).

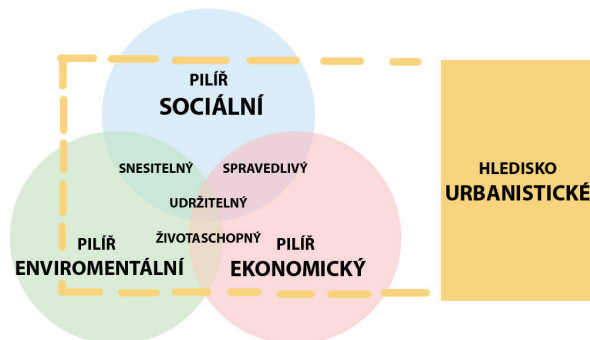

Schéma autor

Proč zavádím nové hledisko? Proč prostě urbanistická kritéria „nerozložím“ do těchto tří pilířů?

Je obecnou tendencí odborníků v nějakém oboru (německá praxe a literatura užívá slovo „*Fachdioten*“ – překladu, domnívám se, netřeba) při setkání s teorií udržitelného rozvoje, pokusit se právě tento svůj obor prosadit jako další dodatečný pilíř (ke stávajícím třem). Historicky se tak objevily pokusy vytvořit hodnocení rozšířená o pilíře „kulturní“, „institucionální“, „politický“ a další. Tyto pokusy byly vedeny snahou vytvořit jedinou, absolutní a objektivní sadu kritérií, jimiž se dá trvale udržitelný rozvoj a udržitelnost jako taková hodnotit vždy a za každých okolností, přičemž se pokouší sebe sama a vědu obecně pasovat do role absolutního arbitra a nadřazeného experta.

V rámci své práce nemám žádné takové ambice. Je však nutné si uvědomit, že trojpilířová koncepce trvale udržitelného rozvoje je nejlépe použitelná pro hodnocení následků (angl. „*impacts*“) rozhodnutí (tedy, že kupříkladu stavba nové nemocnice bude mít kromě ekonomických a zdravotních následků vzhledem ke zvýšení dopravy a nebezpečnému odpadu také následky na životní prostředí). Má práce je zaměřena jinak a musím proto tento trojpilířový přístup adaptovat tak, aby sloužil tomu, co chci postihnout.

Urbanistická kritéria lze často jen obtížně zařadit do některé ze tří výše zmíněných oblastí. Jako celek by je částečně snad šlo zařadit mezi kritéria environmentální, ale jde o natolik odlišný pohled a hodnotící hledisko, že takové zařazení nedává smysl. Zatímco pilíř environmentální hodnotí kvalitu životního

prostředí, jeho zachování a ochranu před znečištěním, urbanistické hledisko sleduje naopak kvalitu prostředí umělého, lidmi vytvořeného, ve kterém lidé žijí. Co je dobré pro životní prostředí, nemusí být často vhodné pro vesnici a obec jako takovou, případně obráceně.

Bylo by možné hledisko urbanistické rozdrobit do více kritérií v rámci trojice pilířů – kupříkladu organizace prostoru by měla vliv na zdraví (pilíř sociální/environmentální), na duševní pohodu (pilíř sociální), na pracovní příležitosti (pilíř ekonomický), na zeleň (pilíř environmentální) a další. Tím by se ale rozdrobil jejich význam a snížil se důraz, jaký jednotlivé položky mají. Rozhodl jsem se proto v rámci své práce využít trojpilířové hodnocení a *navíc* přiřadit hledisko urbanistické, které by mělo být těžištěm této práce a metodiky. Hledisko urbanistické tak stojí částečně stranou trojice tradičních hodnotících kritérií, nicméně je s nimi pevně provázáno. Ovlivňují je mnohá kritéria z ostatních oblastí a kritéria z jeho rámce pak ovlivňují pilíře ostatní.

Každý z těchto *čtyř přístupů* lze pak popsat soustavou kritérií, která určují, nakolik je obec schopná dalšího udržitelného rozvoje v tom daném směru. Kritéria by měla postihnout většinu důležitých faktorů, které dokážeme nějakým způsobem zhodnotit a které přispívají k trvalému rozvoji obce (nebo jej naopak poškozují).

Některé prvky se mohou projevit ve více kritériích, protože jednotlivé věci nejsou nikdy pozitivní nebo negativní *per se* – vždy záleží na tom, z jakého hlediska je na ně nahlíženo. Pokud nějaký prvek bude hodnotit ekonom, bude jeho soud jiný, než pokud jej bude hodnotit ekolog, požárník, nebo policista. Každý z nich jej totiž bude hodnotit v rámci své odbornosti a svého pohledu na věc. Jeden prvek (kupříkladu existence dálnice blízko k obci) tak navíc může působit zároveň pozitivně (pokud na ni nahlížíme z hlediska snadného přístupu obyvatel ke komunikační síti) i negativně (protože způsobuje hlukovou zátěž, exhalace poškozují životní prostředí a dálnice představuje obtížně překročitelnou překážku v krajině, která nezdídka narušuje tradiční systém cest v území).

Sestava kritérií, která je zde prezentována, nevytváří uzavřený systém, který by měl fungovat za všech okolností a pro každou jednotlivou obec. Práce počítá s tím, že **současné poznání není konečné** a jak v sociologických, tak dalších oborech bude docházet k dalšímu vývoji a nalézání nových pohledů na danou věc. Je téměř jisté, že v budoucnosti tak bude potřeba jednotlivá kritéria změnit, opustit, či doplnit. To by nicméně nemělo v rámci této metody vyhodnocování činit zásadní problémy. Ta přináší strukturu, do které lze zasahovat a obměňovat jednotlivá kritéria bez toho, aby tím byl celý nástroj znehodnocen.

Pro sestavení kritérií v oblasti trojice pilířů (a tedy mimo svůj obor specializace) jsem použil již existující sadu kritérií (indikátorů), které byly sestaveny doc. Ing. Arch. Vladimírou Šilhánkovou, Ph.D. a kolektivem k sledování indikátorů udržitelného rozvoje na lokální úrovni. [ŠILHÁNKOVÁ a kol.] / [ŠILHÁNKOVÁ a kol. 2] Z nich

jsem vybral ty, které jsou relevantní pro mou práci a zaměření a adaptoval je tak, aby je bylo možné použít v součinnosti s mými ostatními kritérii.

Jak lze hodnotit jednotlivá kritéria?

Hodnocení jednotlivých kritérií je složitá procedura, která zasahuje do oblastí několika vědních disciplín, a proto volá po multidisciplinárním přístupu. Pokud by jedna osoba hodnotila kritéria všech čtyř složek trvale udržitelného rozvoje, pak by výsledek musel být nutně zkreslen jeho profesí a pohledem na svět. Urbanista bude hodnotit kritéria z jiného úhlu pohledu než ekonom, navíc málokdy bude mít komplexní znalosti a informace k tomu, aby hodnotil ekonomické ukazatele a kritéria.

Z tohoto důvodu je pro hodnocení vesnic důležité sestavit **tým odborníků**. Ten musí mít nejméně *čtyři členy* – **urbanistu** (který bude hodnotit kritéria v hledisku urbanistickém), **ekonomu** (který bude mít za úkol hodnotit kritéria, která jsou součástí pilíře ekonomického), **odborníka na sociální studia** (jež se bude soustředit na kritéria z pilíře sociálního) a **odborníka na životní prostředí** (který bude hodnotit poslední oblast – pilíř environmentální).

Samozřejmě je možné **pro každou oblast** pozvat odborníků více a buď vytvořit **odborný tým**, který bude hodnotit společně, nebo je oslovit nezávisle. Dalším možným (a z mnoha ohledů také preferovaným) řešením by bylo sestavit **zainteresovaný tým**, kde by kromě odborníků formulovali svá hodnocení také zástupci zainteresovaných stran (jako zemědělců, občanských sdružení, nebo nevládních agentur).

Není v kapacitách žádného týmu, aby zhodnotil objektivně a do důsledků všechny činitele, které do kritérií zasahují. Členové týmu by tak měli **hodnotit tak, že co nevidí za hranicemi předmětu hodnocení, neexistuje**. Naším objektem zájmu je obec a její nejbližší okolí, nikoli planeta Země jako taková. Takový systém by byl pro naše účely příliš komplexní a nepřehledný. Není praktické a často ani možné u každé položky dohledávat, jaké důsledky bude mít pro globální pohled (solární panely, které mohou v tomto konkrétním místě působit pozitivně, by v globálním pohledu mohly být hodnoceny jako negativní, neboť v místě výroby způsobují značnou ekologickou zátěž). Stejně tak není v silách hodnotitelů zjistit kupříkladu kumulaci toxinů v podloží, pokud o ní nemají žádné zprávy. Hodnotitelé musí pracovat s informacemi, které mají, a na jejich základě vytvářet subjektivní závěry.

Může se také stát, že ne pro všechna kritéria bude dostatek údajů na obou stranách hranice. Český a bavorský sběr statistických dat se totiž liší a zaměřuje se na údaje s mírně odlišnými parametry. Také se může stát, že nějaký údaj bude na jedné straně chybět. Z toho vyplývá, že výsledné slovní a popisné hodnocení obce čtveřicí, nebo komisí odborníků bude na obou stranách hranice v těchto parametrech odlišné. Bude potom v případě následných bilaterálních srovnávání ponecháno na rozvážení

instituce, která srovnávací práce bude provádět, aby tyto údaje přijímala s porozuměním k těmto rozdílným metodikám sběru statistických dat.

Pro účely této práce budu předpokládat model se čtveřicí odborníků, kteří budou hodnotit jednotlivé oblasti.

Klady a zápory

Pod každým kritériem uvádím sérii „kladů“ a „záporů“ (značené kladným a záporným hodnotícím znaménkem). Nejde o nějaký vyčerpávající výčet všech možných, ani kontrolní seznam (angl. checklist), ze kterého se odškrťává. Existují jistě mnohé další věci, jež kritéria ovlivňují, a která by sem patřila. Uvedené jsou spíše příklady toho, co může být k hodnocení využito, a jakým směrem by se odborník, či tým měl směřovat.

Výběr obcí pro účely práce

V rámci své práce jsem se rozhodl analyzovat několik vesnic, abych zjistil trendy v různých oblastech a mohl české a bavorské obce porovnat mezi sebou.

Mým hlavním kritériem při výběru těchto obcí a vesnic byla *souměřitelnost*. Nemělo by valného smyslu vybírat obce, které se výrazně liší – jejich porovnání by nic nepřineslo. Hledal jsem proto obce, které jsou v podobné vzdálenosti od podobných měst a mají zhruba podobnou velikost.

Pro české obce jsem se rozhodl vybrat obce z okolí Olomouce, která má 100 000 obyvatel a je situována v úrodných rovinách kolem řeky Moravy. Jeho bavorským ekvivalentem, pro který jsem se rozhodl, je pak Regensburg, který je sice trochu větší (140 000 obyvatel, pokud počítáme celou aglomeraci), ale má velmi podobné podmínky a rozkládá se v rovině kolem řeky Dunaje (přesněji pak soutoku řek Dunaje a Řezné). Jsou to středně velká města, která mají v okolní krajině a správním systému asi zhruba stejné postavení a jsou tak souměřitelná.

Vesnice, které jsem následně vybral v jejich okolí, se pak nacházejí zhruba ve stejné vzdálenosti od tohoto středně velkého města a mají souměřitelnou velikost. Vybral jsem vždy trojici obcí (jak pro český, tak bavorský případ), abych se vyhnul možnosti, že bude některá obec anomální a na jejím základě vytvořím chybné závěry. Proto jsou pokaždé obce tři, což sice není dostatek na rozsáhlejší studii, která by měla situaci popsat dopodrobna, ale je to dostatek, aby ukázala obecné trendy, o které mi v práci jde především. Jistá nepřesnost v číslech není tak důležitá, pokud se v analýze případové studie ukážou u obcí podobné závěry. Na jejich základě mohou s přihlédnutím k tématu mé práce vytvořit srovnání a určit, jak fungují mechanismy obnovy vesnic v obou zemích. **Vybral jsem proto pro případnou studii trojici souměřitelných obcí bavorských a trojici českých.**

4 ZÁVĚR PRÁCE

4.1 POROVNÁNÍ ČESKÉHO A BAVORSKÉHO PROGRAMU OBNOVY VENKOVA

Přestože český Program obnovy venkova byl inspirován svým bavorským protějškem a čerpá z jeho zkušeností, programy jsou v obou zemích odlišné. Stejně tak odlišné jsou jejich dopady na venkov a jejich úspěšnost, kterou se níže pokusím rozebrat v jednotlivých bodech.

Obecně lze říci, že český program obnovy venkova má určité slabiny, které lze v porovnání s tím bavorským identifikovat a inspirovat se v Německu, které má přeci jen delší tradici jak demokratickou, tak tradici v rozvoji a obnově venkova.

Hlavní body, které zasluhují adresování, jsou pak účast privátních subjektů v programu, participace obyvatel vesnice na procesu rozvoje obce, zjednodušení struktury programu, sjednocení jeho podmínek a zvážení nutnosti všech jeho prvků (viz níže):

- Příjemce dotací programu

První výrazný moment, který oba systémy odlišuje, je příjemce finanční pomoci. Zatímco v českém systému jde pouze o obce samotné a jejich projekty^[MMR ČR], bavorský program rozvoje venkova umožňuje získávání dotací také privátním subjektům a družstvům^[HENCKEL u. Kol.].

Jakkoli se to zdá jako marginální rozdíl, pro dopady a úspěšnost programu je tento rozdíl zásadní. Možnost získat dotace pro projekt na venkově je pro privátní subjekty (soukromníky, firmy a družstva) **výraznou pobídkou** realizovat své projekty právě na venkově.^[DEHNE u. Kol.] Pokud půjde o podnikatelské záměry vhodné svým rozsahem pro venkovský prostor (malé a střední podnikání), pak dává smysl jejich realizace třeba právě ve vesnicích ve spádových oblastech měst, kde mají snadnou dostupnost a dojezdnost k jádrovému osídlení. To ve výsledku vede k rozvoji těchto vesnic, investicím a vytváření pracovních míst v území (namísto úbytku pracovních míst a odlivu obyvatel, pokud by stejný projekt byl realizován v jádrovém městě). Je snížena závislost na městě a zatížení dopravy ve špičkách z hlediska dojíždění (pokud podnikatelské záměry získají zaměstnance přímo zde žijící, nebo sem dojíždějící opačným směrem, tedy z města).

Navíc tím, že se snaží získat dotaci (která není zanedbatelná v celkovém rozpočtu investice), i soukromí investoři, snaží se tak zůstat v liniích plánu rozvoje obce a tím ho o své vlastní vůli (bez příkazu shora) naplňují. To všechno jsou velmi pozitivní efekty, které mohou vest k rozvoji venkova z hlediska hospodářského, kulturního i dalších.

Prvek přijímání a schvalování privátních projektů také vede k větší demokratičnosti a transparentnosti celého procesu. V současné podobě může český program schvalovat jen ty projekty, které mu předloží obec a žádné jiné subjekty. Česká státnost je založena na zastupitelské demokracii a volbách obecních

zastupitelů jednou za čtyři roky. Není mnoho opravných prostředků, kterými by bylo možné odvolat ze zvolených míst zastupitele, kteří se zpronevěří svému úkolu a nedbají o rozvoj obce, tak jak by měli – kromě dalších voleb. Stejně tak jde většinou o laiky, kteří mohou prosazovat směr rozvoje, odborníky považovaný za špatný. Pokud k takovému případu dojde (a ta šance je nenulová, což samo o sobě je důvodem se takovou možností zabývat), pak je další výrazný rozvoj obce na čtyři roky (do dalších voleb) zakonzervován a mnoho se toho nedá dělat. V případě, že možnost žádat o rozvojové dotace mají i soukromníci a další privátní subjekty, lze další rozvoj obce realizovat i „navzdory“ špatnému, nebo neschopnému vedení obce. Rozvoj obce tak není brzděn, ale probíhá i ve chvíli, kdy buď samospráva, nebo privátní subjekty nemají dočasný zájem se na něm podílet a rozvojové programy realizovat. Výpadek jedné z větví tohoto rozvoje je pak kompenzován druhou složkou a neznamená paralýzu celého systému i programu.

Jakékoli takové opatření, které vede k investicím a realizacím projektů na venkově a na vesnici by mělo být dle mého názoru pozorně zkoumáno a zvažováno k zavedení do legislativy. Mé doporučení v tomto bodě proto zní **rozšířit český program obnovy venkova o projekty privátních investorů** (soukromníků, firem, družstev, etc.).

Participace občanů na procesu obnovy vesnice

Přestože v rámci českého programu se počítá se zřízením pracovních skupin se zástupci občanů a samosprávy, případně participací těchto zástupců občanů na tvorbě a naplňování plánu rozvoje obce, bavorský systém jde ještě dál. Počítá s participací všech obyvatel vesnice^[DIB 1981-2001] a snaží se ji podpořit všemi možnými procesy, přičemž právě tato účast na rozvoji obci vyvolává pocit sounáležitosti s obcí (o kterém píší na začátku práce jako o jednom z problémů současné vesnice) a sounáležitost s navrženým řešením.^[DEHNE u. Kol.]

Negativem tohoto bavorského procesu je časová náročnost a zdlouhavost participace všech občanů na procesu, stejně jako časté debaty a obhajování mnohokrátě obhájeného, stejně jako vyvracení již mnohokrátě vyvráceného. Česká společnost nemá tradici v demokratické debatě (nebo ji ztratila během desetiletí nsvobody, kdy jsme byli zvyklí, že se rozhodovalo „o nás bez nás“), takže přijme rozhodnutí, která někdo vytvořil za ně sice se skřípáním zubů a reptáním, ale bez revolty. O to více však ztrácí zájem o věci veřejné a utvrzuje se ve svém odporu vůči „vrchnosti“.

Participace na věcech veřejných je základní demokratický princip, na kterém by naše společnost měla být vystavěna. Bavorská zkušenost ukazuje, že její pozitivní výsledky stojí za všechny obtíže s její realizací. Český program by proto **měl rozšířit přípravu Místního programu obnovy vesnice o participaci co nejširší veřejnosti a ideálně celé obce a všech jejích obyvatel** a aktivně k ní vybízet, přičemž nadřícené orgány by jí měly podmínit udělení dotací pro program.

Nakolik jsem se mohl seznámit se situací v obou zemích, je česká snaha stále nedostatečná a je potřeba ji zintenzivnit, aby celý program měl důvěryhodnost a podporu veřejnosti. Bez ní nemá z dlouhodobého hlediska šanci uspět.

Komplikovanost systému

Česká republika se rozhodla pro regionální přístup a delegovala na kraje, jakou přesnou podobu bude program obnovy venkova v jejich oblastech mít. To by na jedné straně (a jak byl také deklarovaný zájem tohoto kroku) měla být možnost program přizpůsobit potřebám kraje a možnost adresovat problémy, které specifický region má.^[BRUSTMANOVÁ, J.] Na druhé straně to však také způsobuje problém, že to, co platí v jedné vesnici, neplatí ve druhé (protože mezi nimi vede pomyslná hranice krajů). To je výrazná překážka pro investory, protože místo toho, aby platil pro celou republiku jistý standard, musejí se pro každou novou investici v jiném kraji seznamovat se zdejšími podmínkami a situací, která zde platí. Kraj má ale velké pravomoci i nad dotačními oblastmi, které bude podporovat (může se tak rozhodnout, že nebude přidávat peníze na kulturní akce, či pouze v minimální výši, která vlastně znamená ukončení tohoto dotačního programu). Současně shora neexistuje sada standardních nařízení, kterou by si mohly vynutit, aby kraj přispěl také na věci, které nechce, ale které jsou důležité z hlediska programu.^[MAJEROVÁ, V.] Při nedostatku financí (který je obecně problémem) pak kraj automaticky omezí dotace na věci, které nevnímá jako nutné a soustředí se jen na fyzickou podstatu problému. Tím ale celý program degraduje.

Výše bylo zmíněno, že zaměření se na stavební podstatu obce bez rozvoje kultury, tradice a společenského z hlediska rozvoje obce nestačí. Bavorský program obnovy obce tyto hlediska začlenil, protože stávající program nebyl dostatečný.

Kraje nabízejí také další dotační programy určené kupříkladu k rozvoji kultury a společenských akcí, nicméně tyto programy jsou vyhlašovány pro celý kraj a velkou část těchto peněz tak získají města a větší sídla. Program obnovy venkova by jim měl poskytnout prostředky na všechny oblasti: stavební, kulturní i společenskou, které jsou nezbytné k jeho dalšímu vývoji.

Mým doporučením v této oblasti by tak bylo **zjednodušit legislativu, vytvořit standard** pro program v celé republice a **krajům pak dát prostředky podpory jednotlivých oblastí, případně zařazení dodatečných oblastí** dotační podpory. Situace, kde zásadní části programu v jednom kraji dostupné k získání dotace jsou a v jiném nejsou, je nepřijatelná. Vytváří disparitu mezi kraji a tím zadělává na problémy z dlouhodobého hlediska.

Vesnice roku

Poměrně výrazným prvkem českého programu obnovy venkova je soutěž Vesnice roku, pořádaná původně výhradně a nyní spolupřádaná nezávislým občanským sdružením Spolku pro obnovu venkova. Měl by sloužit jako pobídka a inspirace pro

ostatní vesnice k plnění programu rozvoje venkova a vítěz smí čerpat prostředky pro své programy (vítěz až milion korun) jako odměnu.^[VESNICEROKU.CZ 6]

Je nicméně otázka, zda začlenění této soutěže je nezbytným, či vítaným prvkem programu. V Bavorsku podobná soutěž funguje také, avšak nezávisle na programu (jakkoli zde existuje spolupráce) a veškeré odměny jsou udělovány také nezávisle a dotační programy nejsou na úspěch či neúspěch v soutěži vázány.

Další otázkou je, zda je správný princip, aby peníze dostávaly obce, které jsou na tom nejlépe (čti: uspěly v soutěži a jsou nejlepší mezi ostatními) a zda by si naopak největší pomoc nezasloužily ty, které si nevedly tak dobře. Tato dotace je samozřejmě myšlena jako „odměna za vítězství“, což jistě dává smysl, ale jde to myšlenkově proti principu podpory obcí a vnáší do něj prvek soutěžení a nevráživosti mezi soutěžícími (jakkoli to nebylo jisté cílem).

Doporučuji proto **zhodnotit postavení této soutěže v rámci programu obnovy venkova**, a zda nezávisle, aby byl realizován separátně a jeho vydělením zjednodušit celkový systém programu a soustředit ho pouze na důležité prvky.

4.3 ZÁVĚR

Hlavním nástrojem ze strany státu a nadřazených orgánů, kterým může ovlivňovat dění na nejnižších úrovních, jsou právě dotační programy, z nichž nejvýznamnější je právě Program rozvoje venkova. Jak bylo zmíněno výše, je tento program v obou zemích (České republice a Bavorsku) odlišný a má své zvláštnosti a svá specifika.

Bavorský program byl zaveden první a funguje delší dobu. Bavorská vláda má také k dispozici větší zdroje, které na něj vynakládá. Přesto jsou situace obou zemí blízké jak geografickou blízkostí, historickou provázaností a blízkostí kulturní. Lze proto obě situace porovnávat a vytvořit na základě těchto srovnání závěry. Tyto závěry jsem pak dokumentoval a porovnával na konkrétních případech vesnic v rámci případových studií.

Hypotéza mé práce byla na začátku disertace formulována následovně:

Principy udržitelnosti a obnovy vesnic aplikované v Bavorsku je možné aplikovat také na udržitelný rozvoj našeho (moravského, českého a slezského) venkova a příměstských vesnic ku prospěchu rozvoje těchto obcí.

Na základě výše popsaného stávajícího stavu obcí (především 2.1 a 2.2), provedením případových studií (body 3.2 a 3.3), jejich analýzy a shrnutí (především 4.2), stejně jako popisu programů rozvoje venkova v obou státech (body 2.3 a 2.4) a jejich analýzy a shrnutí (především 4.1), považuji za prokázané, že **hypotéza je potvrzena**.

Skutečně existují principy, které jsou aplikovány v Bavorsku ku prospěchu zdejších venkovských obcí, a které by mohly být aplikovány na udržitelný rozvoj venkova (včetně, nebo především příměstského) v České republice.

Jsem přesvědčen (a snažil jsem se prokázat v této práci, viz výše), že by zavedení těchto principů bylo ku prospěchu věci také u nás a není hanbou se inspirovat u sousedů v tom, v čem jsou zkušenější. Bavorské obce mají při užívání tohoto rozšířeného programu výsledky a rozšíření programu by nebylo na škodu ani u nás. Cílem není pouze poukázat na nedostatky jedné ze stran, ale nabídnout sousedskou výměnu informací a inspirací, která, pokud chce fungovat, pak musí fungovat oběma směry. To je podstatou partnerské a rovnocenné spolupráce založené na demokratických hodnotách, na kterých stojí obě naše země.

Nerad bych, aby práce vyzněla negativně a v neprospěch České republiky, která by se měla pouze učit od ostatních. V některých bodech jsem narazil na oblasti, kde i naše vesnice mají výhody oproti bavorským a mají případně potenciál ty bavorské překonat (především z hlediska ochrany přírody a jejího plánování jako takového). V takových případech by samozřejmě bylo na místě, aby se nad inspirací zamyslela bavorská strana a měla by uvažovat nad jejich aplikací.

Nicméně těžištěm a záměrem mé práce byl především český a moravský venkov a proto v práci není tomuto tématu věnováno tolik prostoru.

Přínos práce

Výsledky této práce mohou sloužit jako podklad pro zamyšlení nad stávajícím českým programem obnovy venkova a jeho případným vylepšením nebo doplněním. Tato práce může také sloužit pro seznámení se se stavem německé spolkové země Bavorsko a jeho programů a nástrojů, které využívá pro obnovu venkova, stejně jako stavu venkova vesnice jako takové. Jak bylo zmíněno výše, může sloužit pro případné badatele také z druhé strany, kteří by stáli o náhled do české praxe a případnou inspiraci a zkušenost z českého a moravského venkova a jeho rozvoje.

Metodika, kterou jsem pro účely této práce využil při hodnocení vesnic u případových studií, může sloužit samostatně jako podklad pro analýzu vesnic a obcí z hlediska udržitelného rozvoje. Stejně tak ji mohou využít obce samotné k identifikaci vlastních slabých a silných míst, na které je třeba se zaměřit.

V souladu se zaměřením práce lze tuto metodiku využít v rámci návrhu Místního programu obnovy venkova jako jeden ze zdrojů hledání východisek. Slabá místa, identifikována díky této metodice, pak lze potvrdit dalšími metodami a reflektovat je v rámci návrhu řešení.

Práce může také sloužit jako podklad dalších prací, které se budou příměstským venkovem zabývat dále a případně analyzovat stávající stav a další možnosti rozvoje takových sídel do budoucnosti. V tomto ohledu je má práce pouze prvním krokem ke zlepšení stávajícího stavu a pomoci vylepšení rozvoje příměstského venkova.

5 ZDROJE A LITERATURA

5.1 ZDROJE

[BINEK] BINEK, Jan a kolektiv. *Venkovský prostor a jeho oživení* [online]. c2006, poslední revize 1.1.2012 [cit.2012-01-15]. <http://www.garep.cz/publikace/venkovsky-prostor-a-jeho-oziveni.pdf>.

[BRUSTMANOVÁ, J.] BRUSTMANOVÁ Jana. Program obnovy venkova a jeho význam pro vybrané obce nebo mikroregiony: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta ekonomicko-správní, 2008. 97 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ.

[DEHNE u. Kol.] DEHNE Peter, SCHÄFER Rudolf, SCHMIDT Elfride. *Städtebauliche Erneuerung von Dörfern und Ortsteilen: Aufgaben - Verfahren - Förderung*. 1. vydání. Bonn - Bad Godesberg: Bundesminister für Raumordnung, Bauwesen und Städtebau, 1990. 143 s.

[DENKMALPFLEGE] Arbeithefte des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege (Herausgegeben von Generalkonservator Prof. Dr. Michael Petzet). *Denkmalpflege und Dorferneuerung*. 1. vydání. München: Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, 1999. 236 s. ISBN 3 -87490-693-0.

[DiB 1981-2001] *Berichte zur Ländlichen Entwicklung (Dorferneuerung in Bayern 1981-2001)*. München: Bayerisches Staatsministerium für Landwirtschaft und Forsten. Berichte Heft 78/2001. ISSN 0943-7622.

[GUGISCH] GUGISCH, Ingo. *Neue Wege der Regionalplanung in Bayern: Das Konzept einer Machbarkeitsstudie und Übertragung auf das Biosphären-Reservat Rhön/Bayer. Teil*. Bayreuth: Universität Bayreuth, 1998. 119 s.

[HESKOVÁ, JÍLKOVÁ] HESKOVÁ, Marie, JÍLKOVÁ, Petra a kol. *Socioekonomické aspekty trvale udržitelného rozvoje České republiky 16 let po vstupu do Evropské unie*. 1. vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2014. 172 s. ISBN 978-80-87472-69-9.

[HENCKEL u. Kol.] HENCKEL Dietrich, VON KUCZKOWSKI Kester, LAU Perta, PAHL-WEBER Elke, STELLMACHER Florian. *Planen – Bauen – Umwelt: Ein Handbuch*. 1. vydání. Berlin: VS Verlag, 2010. 859 s. ISBN 978-3 -531-16247-8.

[JACOBS, Jane] JACOBS, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 2. vyd. Praha: MOX NOX, 2012. 480 s. ISBN 978-80-905064-4 -2.

[JEHLÍK] JEHLÍK, Jan. *Obec a sídlo: o krajině, urbanismu a architektuře*. 1. vydání. Praha: Ausdruck Books, 2013. 160 s. ISBN 978-80-260-5399-6.

[KEGLER] KEGLER, Karl R. Deutsche Raumplanung: Das Modell der "Zentralen Orte" zwischen NS-Staat und Bundesrepublik. 1. vyd. Paderborn: Ferdinand Schöningh GmbH, 2015. 644 s. ISBN 978-3 -506-77849-9.

[KOUTNÝ] KOUTNÝ, Jan. Moderní urbanistické koncepce. [online]. 2004 [cit. 2015]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.vutium.vutbr.cz/tituly/pdf/ukazka/80-214-2463-X.pdf>

[MAJEROVÁ, V.] MAJEROVÁ, Věra. Český venkov 2005: Rozvoj venkovské společnosti. 1. vydání. Praha: ČZU Praha, 2005. 165 s. ISBN 80-213-1274-2 .

[MiD 2008] National Transportation Surveys, Activities in Germany - TRB Annual Meeting 2012, Session 483 [online]. 2008, [cit. 17. ledna 2016]. Dostupné na World Wide Web: http://www.mobilitaet-in-deutschland.de/pdf/TRB_2012_session483_NationalTransportationGermany.pdf.

[MLYNEK, Klaus] MLYNEK, Klaus. Hannoverisches Biographisches Lexikon: Von den Anfängen bis in die Gegenwart. Hannover: Schlütersche, 2002. 425 s. ISBN 3 -87706-706-9.

[MMR ČR] Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Podpora obnovy a rozvoje venkova: Zásady podprogramu pro poskytování dotací v roce 2016 [online]. 1.11.2015 [cit. 12. ledna 2016]. Dostupné na World Wide Web: http://www.mmr.cz/getmedia/436caf13-c94c-4d16-8578-fbc99dbb7a4c/Zasady-podprogramu_1.pdf.

[MZ ČR, Statistické údaje] Ministerstvo zemědělství ČR. *Základní statistické údaje ekologického zemědělství k 31.12.2010* [online]. c2010 [cit. 2010-04-20]. Dostupné na World Wide Web: http://eagri.cz/public/web/file/105980/statistika_zakladni_31_12_2010.doc.

[PERLÍN] PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru* [online]. c2008, poslední revize 24.12.2008 [cit.2012-01-15]. <http://www.mvcr.cz/soubor/perlin-pdf.aspx>.

[QUINTAL, Becky] QUINTAL, Becky. Why Sustainability Has Nothing to Do with Architecture and Everything to Do with Integrity: A Lecture by Alejandro Aravena [online]. 30. červenec 2013 [cit. 15. ledna 2016]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.archdaily.com/407716/why-sustainability-has-nothing-to-do-with-architecture-and-everything-to-do-with-integrity-a-lecture-by-alejandro-aravena>.

[Quirk] Vanessa Quirk. How Our Cities Keep Us Single (And Why That Has to Change) [online]. c 14.2.2013 [cit. 1.2.2015]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.archdaily.com/331816/how-our-cities-keep-us-single-and-why-that-has-to-change/>.

[STAATSMINISTERIUM] Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten. Ländliche Entwicklung in Bayern:

Dorferneuerungsrichtlinien [online]. c2014 [cit. 2015-12-06]. Dostupné na World Wide Web: http://www.stmelf.bayern.de/mam/cms01/agrarpolitik/dateien/dorfr_je.pdf.

[STRUBE, Sebastian] STRUBE, Sebastian. Euer Dorf soll schöner werden: Ländlicher Wandel, staatliche Planung und Demokratisierung in der Bundesrepublik Deutschland. 1. vydání. Göttingen: Vanderhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2013. 256 s. ISBN 978-3 -525-31711-2.

[ŠILHÁNKOVÁ a kol.] doc. Ing. arch. ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra Ph.D. a kol. Jak sledovat indikátory udržitelného rozvoje na lokální úrovni?: Návod pro zpracování případových studií. 2. upravené vydání. Hradec Králové: Civitas per Populi o.s., 2012. 88s. ISBN 978-80-87756-00-3.

[ŠILHÁNKOVÁ a kol. 2] doc. Ing. arch. ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra Ph.D. a kol. Metodika sledování udržitelného rozvoje pro města a obce. 1. vydání. Hradec Králové: Civitas per Populi o.s., 2012. 28s. ISBN 978-80-904671-8 -7.

[TOUŠEK] TOUŠEK, Václav; KUNC, Josef; VYSTOUPIL, Jiří a kolektiv. Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 411 s. ISBN 978-80-7380-114-4 .

[VESNICEROKU.CZ b] Vesnice roku: Ocenění. [online]. c2011 [cit. 12. ledna 2016]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.vesniceroku.cz/o-soutezi/oceni>.

6 CURRICULUM VITAE

Ing. arch. Jonáš Ferenc

Address: Ečerova 15, Brno – Bystrc, 635 00
Tel. Number: +420 728 190 178, +49 152 01853126
E -mail address: jonas.e.ferenc@gmail.com
Date of birth: 4. 4. 1986
Place of birth: Brno, Czech Republic
Family status: single

Education

2011 until now FA VUT Brno, Ph.D. study of architecture
2009 – 2011 FA VUT Brno, Master degree study of architecture
2009 – 2010 Hogeschool voor Wetenschap & Kunst, Sint-Lucas Architectuur;
Ghent, Belgium
2005 – 2009 FA VUT Brno, Bachelor degree study of architecture
1997 – 2005 High school Brno – Bystrc, Vejrostova 2

Work experience, qualification

2012 until now work in architectural office Eeckl+Partner
Architekten und Ingenieure
2011 – 2012 work in architectural office Knesl+Kynčl Architekti
2007 – 2011 external work in architectural office Knesl+Kynčl Architekti
2002 – 2005 external study of Fine Arts on ZUŠ Veveří

Skills

Language skills:

Czech (native speaker), Slovak (fluent), English (fluent), German (fluent), Polish (passive)

Computer skills:

MicroStation, Nemetschek Allplan, AutoCAD, Rhinoceros, 3D studio MAX, Google SketchUp, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Adobe InDesign, Corel Draw, Microsoft Office; Internet

Hobbies

Art (since 1998 member of Society of friends of House of Fine arts Brno), theatre, graphic design, creating of complex systems of story games, sport, nature, history, travel